

Erica Cohen

*Nici nu ne-a trecut prin cap
că cineva ar putea să fie antisemit.*

Într-un martie însorit, au venit la noi, într-un sătuc francez, cele două prietene din copilărie: Erica, din Israel; Dorith, din Germania. Ne-am plimbat, ne-am distrat și ne-am amintit.

Erica este bine dispusă, plină de energie și spirit întreprinzător, parcă ar putea să mute și munții din loc. Nu înțeleg cum are timp pentru toate: slujbă și carieră, cei patru copii, părinți, prieteni și prieten, sport și program de distracții. Îmi spune: „Simplu. Nu am încotro”. O văd în acțiune: cu mintea clară, își fixează obiectivele și prioritățile, elimină detaliile de prisos, firesc și cu șarm. Nu cunoaște stresul, nici lamentările – pentru așa ceva nu are timp. Dăruiește cu mărinimie dragoste și prietenie, căci le are din belșug.

Mă numesc Erica Cohen Junger și m-am născut în ianuarie 1961, la Deva, în casa bunicilor mei, dar am locuit cu părinții în Timișoara. În primii ani, am copilărit la Deva, la bunicii mei, iar când am început școala, eram la ei în vacanța de vară.

La bunici mirosea frumos

Țin minte casa bunicilor mei. Era o atmosferă caldă, aveam mulți musafiri. Bunica mea era casnică, era tot timpul la bucatărie, ținea bucatărie cașer. Încă simt mirosurile din casă. Bunicului îi plăcea să povestească istorii din viața lui: cum a fost el soldat în armata austro-ungară, în Primul Război Mondial, cum a fost rănit, cum a fost câțiva ani prizonier în Siberia. A învățat acolo puțină rusă. Avea multe povești comice și era plin de umor. Povestea cum se mânca acolo, dintr-o cratiță comună, mare, și cum nu era voie să se ia carne din cratiță decât atunci când bucătăreasa dădea semnalul. El era acolo prizonier nou, nu prea știa regulile și a început să mănânce și tot lua din carne... Bucătăresei cred că i-a plăcut de el, cel puțin așa povestea bunicul, și tot îi zicea: *Diri, diri, garupci*. În traducere ar fi: *Mănâncă, mănâncă, porumbelule*.

Mergeam cu el în fiecare vineri seara la sinagogă, în Deva; și, în timp ce el se ruga, eu mă

jucam afară cu pisicile, pe scările sinagogii.

Se ținea Șabatul, țin minte, ne întorceam de la sinagogă și intram în casă și spuneam *Git lontev*¹. Întotdeauna era același miros, lumânările erau aprinse de bunica și *ciolent*-ul era în cuptor. Bunicul meu lucra ca ceasornicar, toată casa era plină de ceasuri cu cuc, fiecare cânta în alt fel. El lucrase la societatea Singer, unde a fost responsabil de vânzările mașinilor de cusut în toată Transilvania. Avea mașină cu șofer, dar, când a venit războiul, l-au dat afară și a trebuit să învețe alte meserii. Așa a devenit ceasornicar.

Părinții și bunicii în timpul războiului

În timpul războiului, bunicul meu a rămas fără serviciu. O cunoștință de origine germană avea un cinematograful și l-a luat acolo să zugrăvească. Bunicul meu i-a zis: „Dar eu nu știu să zugrăvesc, nu am făcut niciodată muncă din asta”. I-a zis: „Nu-i nimica. Ține asta în mână și fă așa”. După aia, l-au dus într-un lagăr de muncă, dar nu știu multe amănunte. Pe mama mea și pe fratele ei, Bandi, i-au dat afară din școală. Bandi a trebuit să măture strada și a povestit că colegii lui de clasă treceau pe lângă el și își băteau joc de el. Cu toate că erau colegi pe care îi cunoștea bine.

Cum era comunitatea din Deva pe vremea aceea? Erau încă mulți evrei?

Era o comunitate mică, așa, plăcută. Țin minte și *Brit Mila*² al fratelui meu. Prima oară am văzut-o pe mama plângând. Era un grup de bărbați, femeile erau în altă parte, l-au luat pe fratele meu. E o amintire vagă, eu aveam șapte ani atunci. Și țin minte că mi-au plăcut prăjiturile și am băut suc și că totul s-a petrecut într-o cameră mică. Am trecut pe acolo acum un an – nu mai e templul. Sunt clădiri noi. Dar știu locul, era destul de aproape de centru. Cred că nu mai există nici comunitate la Deva.

Și bunicii din partea lui tata?

I-am cunoscut mai puțin, bunicul a decedat când eram mică, cred că n-aveam nici un an. Locuiau în Fabric. Țin minte ce-mi plăcea să mănânc la bunica, făcea întotdeauna supă de sfeclă roșie cu cartofi. Și totdeauna avea în cuptor cartofi copti. Cred că mă alinta, că eram prima nepoată și-mi dădea să mănânc la fereastră. Stăteam la fereastră și ne uitam cum treceau tramvaiele și încerca să-mi dea cu lingura și spunea: laaa... *piros, piros villamos (un tramvai roșu, roșu) (Râde)* Vezi ce amintiri am? Mă îndopa. Și după aia: *sárga, sárga villamos (un tramvai galben)*... Și așa treceau tramvaiele de toate culorile. Asta era bunica din Fabric.

Unii au fost dați afară din școală, din slujbă, au făcut muncă forțată sau au fost deportați. Nimeni din familie nu a fost deportat?

¹ „Sărbători fericite!” (idiș)

² Ceremonia de circumcizie, când nou-născutul are 8 zile.

Ei au fost într-o zonă unde, probabil, se făceau pregătiri, dar nu s-a deportat. Bunicii părinților au fost deportați și au pierit. Rude mai îndepărtate au fost deportate și mulți nici nu s-au mai întors. În familia bunicii mele din Deva erau paisprezece copii, din care au murit doi, iar din cei doisprezece au rămas șase; șase au pierit în Holocaust. Pe o parte dintre ei i-am cunoscut în Israel.

La bunicii din partea mamei ai cunoscut tradiția iudaică. Cum era la voi acasă?

Mai puțin, sărbătorile le țineam și mergeam la Comunitate, dar nu mai era aceeași mâncare tradițională și nici obiceiurile nu se mai țineau. Mama mea explică asta prin faptul că ea a fost studentă la București și s-a îndepărtat de casă.

Tatăl tău a fost la Liceul Israelit.

Da, iar tatăl tău i-a fost profesor.

Nu demult mi-a povestit tata ceva, prima oară când am auzit povestea asta. El era pe scările școlii tocmai când a sosit un ofițer neamț într-o motocicletă cu ataș. L-a rugat să-l cheme pe director, ca să-l anunțe că se închide școala. A devenit apoi un spital... Cursurile au continuat în alte localuri. Am înțeles că au închiriat localuri particulare, unde au continuat studiile.

Cum au trăit părinții tăi trecerea la comunism?

Tatăl meu era student și a fost trimis să învețe în Rusia comunistă, la Ivanovo, la șase sute de kilometri de Moscova. Studia la Politehnica din Timișoara, la Facultatea de energie electrică. S-a întors, a lucrat la Fântânele, la o centrală electrică, și acolo a cunoscut-o pe mama mea, printr-o mătușă care lucra și ea la centrala aceea. Tatăl meu a lucrat la Întreprinderea de Rețele Electrice Timișoara.

Ce povestea despre anii de la Ivanovo?

Studentia lui cred că a fost plăcută, avea prieteni, făcea sport. Și-a făcut carnet de conducere pe autocamion, cât a fost student. S-a întors din Rusia pe o motocicletă. Și mama mi-a povestit că venea să o ia cu motocicleta la *rendez-vous*. (...) Mama a studiat la Facultatea de Mine din București. Ea a vrut să învețe limbi sau așa ceva, dar n-au primit-o, că era fată de burghez, avea „origine nesănătoasă”. De aceea s-a dus să învețe unde a fost primită. Așa a devenit inginer minier.

N-am ascuns că sunt evreică

Totdeauna am ținut legătura cu Comunitatea și cu sărbătorile. Țin minte, mama ieșea de la serviciu să meargă de lom Kipur, la templu, și după aia se întorcea la lucru. Deci încerca să facă, bănuiesc, și una și alta. N-am ascuns că sunt evreică, mergeam la școală cu *mațot*³ de Pesah.

³ Azimă, pâine nedospită, care se mănâncă de Pesah, în amintirea exodului din Egipt.

Mulți din clasă așteptau să vin să împart în clasă *mațot*. Eu n-am simțit că trebuie să ascund ceva. Nu a fost o problemă.

Unde ai stat la Timișoara?

Am stat în spatele cofetăriei Violeta, pe Piatra Craiului, vizavi de biblioteca Politehnicii. Am fost la grădinița germană și am tot plâns acasă că nu înțeleg ce se vorbește la grădiniță. Și, după primul an, după ce am început să înțeleg ce se vorbește, mama m-a mutat. I s-a făcut milă de mine.

Mergeam la Comunitate, învățam și ebraica, cu domnul Bergler și cu tatăl tău. Eram și la cor, la repetiții de cor, îmi plăcea să mă duc. Mergeam acasă seara împreună, în grup, fiecare venea separat, dar plecam împreună și discutam pe drum. Erau întâlniri plăcute și ne pregăteam de sărbători și era, așa, o tradiție. Era foarte natural să iau parte la toate aceste activități. Țin minte, odată am plecat cu corul la Iași, am fost cu trenul, în vagon de dormit. Cred că a fost prima oară când am fost cu vagon de dormit într-o excursie lungă. Erau două compartimente, între care se putea deschide ușa și cântam cântecele de la cor.

Fără jenă, fără teamă? Nu ai cunoscut antisemitismul la școală sau în timpul studenției?

Nu. Nici nu ne-a trecut prin cap că cineva ar putea să fie antisemit și nici nu am auzit de incidente antisemite în acea perioadă. Nu țin minte așa ceva.

Ai fost în tabere de vacanță cu Comunitatea?

Am fost o dată, la mare, la Vila Mira, la Eforie. A fost odată un concurs de Talmud oral la București. Am luat premiul întâi. Mi-a dat Rosen⁴ o sumă destul de importantă, nu mai țin minte suma. Au venit tineri din toate comunitățile să concureze.

Cum îți aduci aminte de tatăl meu?

Totdeauna îmi zâmbea și uneori mă mângâia pe față. Îți dădea încredere și transmitea simpatie. Avea carismă, multă autoritate și știa să ia hotărâri. Când intram la el în birou, era așa, o atmosferă specială, el era cineva, avea o personalitate de conducător. Se simțea asta. Țin minte și acum cum intram în birou în liniște și cu respect; și totuși era plăcut. Îi plăceau oamenii, simțeam asta la el.

Mult mai târziu, când am venit odată în vizită, din Israel, am fost la el împreună cu prietena mea, Dorith. Ne-a invitat la el acasă, ne-a primit cu prăjituri, s-a bucurat să ne vadă.

De sărbători, se ținea masă la cantină, de Pesah, îmi plăcea să-l aud cântând *Szól a kakas már*⁵, așteptam întotdeauna momentul. Era o atmosferă de mare veselie. Eram obișnuită să existe

⁴ Dr. Moses Rosen (1912-2004): Șef-Rabin al Comunității Evreilor din România (1948-1994).

⁵ *Szól a kakas már* (*Cocoșul cântă*): melodie hasidică în maghiară și ebraică, compusă de rabinul Isaac Taub (1744-1828) din Kaliv (Nagykalló), Ungaria. Ea exprimă dorul de patrie, de Israel. Timp de aproape 60 de ani a fost melodia mult așteptată, interpretată de Prim-Rabinul dr. Ernest Neumann, la *sederul* organizat la Comunitatea Evreilor din Timișoara.

cineva care să conducă toată ceremonia. De când am plecat și trebuie să facem în familie, este mult mai complicat. Am văzut că nu e atât de simplu.

Emigrarea în Israel

Ai început să studiezi medicina. Asta a fost prima ta opțiune.

Da, am ales medicina, era o meserie dorită, în ideea că poți s-o practici oriunde în lume.

De pe-atunci te-ai gândit că într-o bună zi vei pleca?

Da. La noi în casă se vorbea despre plecarea în Israel, dar nu se găsea momentul potrivit, că trebuia terminat liceul. Și, dacă am început facultatea, atunci facultatea și după aia fratele meu trebuia să termine liceul, și tot așa... Până la urmă, am luat hotărârea singură.

Care erau motivele pentru emigrare?

Aveam rude în Israel și voiam să trăim în țara noastră. De multe ori discutam despre asta. Mama era mai nehotărâtă, din cauză că nu avea o meserie bună, era inginer minier și nu credea că o să reușească să profeseze în Israel. Și din punct de vedere economic voiau să-și îmbunătățească situația; și asta era un criteriu. Dar n-au luat hotărârea să plece.

Tu ai luat-o!

Recunosc. Așa cum vedeam eu lucrurile, mi se părea natural că, dacă ai o intenție, ea trebuie realizată cât mai repede. În afară de asta, cu cât reușești mai repede și mai devreme să intri într-o societate nouă, cu atât este mai bine și mai ușor.

Ce te-a impresionat cel mai mult când ai ajuns în Israel?

Era o atmosferă plină de optimism, simțeam încrederea oamenilor în ceea ce construiesc. Era ceva pozitiv. Pe atunci nu aveam nicio responsabilitate, trebuia să mă ocup, de fapt, numai de mine. În decembrie '82 am mers în excursie și am făcut *alia* în februarie '83.

Cât de mult ți-a lipsit Timișoara, România?

Nu imediat, dar mi-a fost dor! După câțiva ani mi-au revenit amintirile și atmosfera din Timișoara, și străzile, și clădirile... Mi-a fost dor de prietenele mele. Când s-a putut, am fost în vizită. Am fost de mai multe ori în Timișoara.

Cum te-ai simțit în vizită? Te-ai simțit acasă?

M-am simțit bine, nu știu dacă acasă, dar m-am simțit bine. De fiecare dată când am fost la Timișoara, am fost la Comunitate, dar era altfel, era schimbat. Nu poți să întorci timpul înapoi, să te întorci la exact același punct din care ai plecat.

Timișoreancă, evreică, israeliancă

Există o mentalitate timișoreană?

Eu cred că și în Israel evreii din Timișoara sunt cumva deosebiți, cel puțin din punctul meu de vedere. Sunt, în majoritate, intelectuali, culti, politicoși, țin cont de cei din jurul lor, au o anumită educație. De obicei știu și mai multe limbi. Venim dintr-o zonă în care erau tot felul de naționalități și se vorbeau limbi diferite. Asta aud și de la prietenii mei israelieni. Când întâlnesc în Israel timișoreni, simt cumva că ceva diferă, sunt altfel decât alți evrei din România. Cred că au și respect, mai multă răbdare cu cei care sunt altfel decât tine, toleranță față de o altă naționalitate. Cred că asta era specific pentru Timișoara.

Crezi că acest spirit timișorean mai există?

Cred că Timișoara este foarte schimbată față de cum o țin minte: și ca populație, și ca mentalitate. Și eu m-am schimbat și văd totul cu alți ochi. Și Comunitatea e schimbată față de cum am lăsat-o eu – sau față de cum e în amintirea mea.

Ai patru fete. Ce le-ai transmis din ce ai primit de acasă, din Timișoara?

Am încercat să le transmit că studiile sunt ceva important și că trebuie să fii politicos. Le-am spus de multe ori tot felul de povești de-ale mele, din Timișoara, ca să fie ceva, un fir care continuă de la o generație la alta. Toate fetele mele au vizitat Timișoara și au fost la Comunitate. Tatăl tău ne-a invitat la o cină, la restaurantul Comunității. Era el și numai familia noastră, era intim. A făcut o impresie deosebită asupra fetelor, le-a plăcut mult de el. În general, le-am zis fetelor să fie tolerante și ele cu cei care nu sunt chiar ca ele. Le-am spus ce mi s-a spus mie: să te uiți în farfuria ta și nu în farfuria altora și să încerci să-ți îmbunătățești situația ta, dar nu întotdeauna în mod relativ.

Cum au reacționat fetele?

La tabieturile din Timișoara? Nu cu mult drag. Au zis: „De ce la tine trebuie să fie întotdeauna reguli și totul trebuie să fie încadrat și organizat?” Dar cred că au rămas cu ceva, eforturile mele se simt cumva, așa cred eu.

Astăzi e vineri seara, tu ești departe de casă. Ce știi despre cum au petrecut fetele Erev Șabat⁶?

Se pare că s-au descurcat foarte bine fără mine. M-am bucurat să aud că iau cina împreună și când nu sunt eu acolo. Au avut chiar doi musafiri. Se pare că a fost bine. (Se aude muzică sinagogală, vocea unui cantor). Cum îl cheamă pe cantorul ăsta?

Shlomo Carlebach.

Țin minte când a venit în vizită la Timișoara și templul era plin, plin de oameni. Mi-am zis: „Uite

⁶ Vineri seara (ebraică).

ce fain e aici, știi, nu e așa, o sinagogă sobră, ci o sinagogă plină de muzică și de veselie”. Uite, acum îmi amintesc și de Deva, când mergeau împrejur cu Tora și trebuia să mergem la un capăt să atingem și mergeam la celălalt capăt, când veneau din cealaltă parte.⁷

Era vesel.

Da. Mergeam la Sinagoga din Cetate. Maică-mea era sus. De *Izkor*, noi, tinerii, ieșeam afară și stăteam acolo, pe trotuar, vizavi de Spitalul Militar.

Faci o diferență între tradiție și religie și credință?

Eu mai mult cred în tradiție; în credință, mai puțin. Suntem o familie *hiloni*, cuvântul ivrit pentru atești, nereligioși.

Dacă ar fi să te definești ca evreu, ce anume îți dă identitatea?

După părerea mea, tradiția.

Te simți mai mult israeliană sau evreică?

Nu m-am întrebat asta niciodată. La ce te referi?

Ce te definește mai mult: atașamentul față de tradiție sau față de țară?

Eu încerc să păstrez tradiția cum am văzut-o în casa bunicilor și părinților mei, adică nu în mod fanatic. Pentru mine, tradiția trebuie să fie ceva plăcut, eu iau părțile bune. În același timp, sunt cetățean israelian, vreau să reușească Statul Israel, să avem o viață bună, cu toate greutățile pe care le avem. Sunt evreică și israeliană deopotrivă.

Interviu realizat de **Getta Neumann**, *Esery, Franța, martie 2012*. Publicat în volumul "Destine evreiești în Timișoara. Portretul comunității din perioada interbelică până azi". Editura Hasefer 2014

⁷ De sărbători, sulurile de Tora sunt plimbate prin sinagogă și enoriașii le ating făcând un gest simbolic de sărut.

Imagini din anii 1950, la serbarea de Purim cu rabinul dr. Ernest Neumann, Sinagoga din Fabric, Timișoara

Erica Cohen, n. Junger, cu cele patru fiice (Dana, Kathy, Iris și Sharon). Israel 2012